

HENRYK GAPSKI

A kelet-közép-európai együttműködés lublini tapasztalatai

Budapesti találkozókon-melyet a mai Európában zajló közeledési folyamatok különféle aspektusainak, elsősorban az ebben rendkívül fontos szerepet játszó történelemnek szenteltünk - mindenképpen szót kell ejtenünk a lublini tapasztalatokról is. E tanulságok összefüggnek az ott megalakult és működő Kelet-Közép-Európa Intézettel, mely formálisan 1991-1992 fordulóján, az 1989-es változások következményeképpen jött létre. Létét a lublini központ több évtizedes kutatói tapasztalatának köszönheti, de magába foglalja számos olyan korábbi reflexió csíráját is, amely Közép-, Kelet-, Szláv- és Dél-Európa, általánosságban véve kontinensünk ama részének történetét érinti, melyen Szent Vencel és Szent István történelmi államainak királysága, valamint a lengyelek és litvánok közös állama, a Rzeczpospolita terült el: tehát a mai Németország és Oroszország közt húzódó nagy politikai térségét.

Az intézet alapítói a Kelet-Közép-Európa nemzeteinek és államainak közös múltját érintő interdiszciplináris kutatást tűzték ki célul maguk elé. Ami a történelmet illeti, rögvest ki kell azonban jelentenem - anélkül, hogy jobban belebonyolódnánk a fogalom definíciójának tárgyunktól eltérő taglalásába -, hogy itt egy lehetőleg széles, integráns, a középpontba magát az embert állító történelemképről van szó. Mulasztások, kisebb-nagyobb hazugságok, különféle torzulások, úgynevezett fehér foltok-melyek nem csak barna vagy vörös színű ideológiai totalitarizmusokból, netán különböző típusú imperializmusokból eredeztethetők - azonban voltak és maradtak is jócskán.

Tökéletesen tisztában voltunk azzal, hogy kelet-közép-európai országaink elsődleges feladata a közeledési folyamatokban éppen egész eddigi történelmünk és historiográfiai hagyományunk áttekintése, egyfajta mérlegkészítés. Abból a meggyőződésből következik ez, hogy az európai gondolkodásban és kultúrában a történelem mindig is kivételes szerepet játszott. S ahogyan azt Jerzy Kłoczowski, az intézet alapítója megfogalmazta: „A kérdés, melyet föl kell tennünk magunknak, a következő: hogyan kell megírni országaink történelmét, Közép- és Kelet-Európa összes országának-nemzetének történelmét úgy, hogy egyúttal teljes egészében figyelembe vegyük a különféle csoportok azonosságtudatát és nemzeti kultúráját, keresztény vagy egyéb vallási identitását, a pluralizmus egész gazdagságát. Ugyanakkor másokat is megértő, nyitott értelmezésnek kell lennie, hogy megtalálhassuk azt, ami örökségünkben, kultúránkban, történelmünkben közös.” Országaink a keresztény Európa keretein belül hosszú múltra tekintenek vissza, s ezt sokoldalúan be kell mutatni. Ugyanakkor ezen a területen a zsidóknak vagy éppen a muzulmánoknak is jelentős szerep jutott, ezt is ki kell emelni, szakszerűen be kell mutatni.

A különböző kutatási tervzetek kiindulópontja - nyilvánvaló okokból - a visszatekintés volt az egykori Lengyel Köztársaság és mai utódai: Fehéroroszország, Litvánia, Lengyelország és Ukrajna múltjára. Ezekben történészcsoportokat hoztak létre, melyek felvállalták országaik „közösen átgondolt” történetének megírását. A jelentős mű, melyben megkísérlik a szomszédos országok kedvező ábrázolását, hamarosan elkészül, s már nyomtatásban is megjelentek a szintézis egyes országokat érintő részei.

Francia kollégákkal együttműködve kezdeményeztük az egész keletközép-európai régió történelmének újabb tudományos feldolgozását, elsősorban a kontinens más részein élő olvasók számára. A munka a Presses Universitaires de France kiadónál a nyomdai előkészületek fázisában van.

A feladat, amely sok ország számos kutatóját - nem csak a kelet-közép-európaiakat - gyűjtötte össze, a nemzeti, etnikai és vallási kisebbségek sokrétű problémáinak bemutatása volt. A téma már önmagában véve is igen nehéz, s a bonyolult események, amelyek a 20.

században bekövetkeztek, rendkívül sürgőssé tették e kérdéskör nyugodt és sokoldalú vizsgálatát. Hiszen a balkáni katlan jugoszláv kiadásban „új leckét” adott mindannyiunknak. Szembe kellett néznünk azzal, hogy a kisebbségek problémáját nem vizsgálhatjuk elkülönítve: tágabb, összehasonlító rálátásra van szükség, hogy egyetlen kisebbséget se vizsgáljanak önmagában, s ezáltal ne kényszerítsék saját „traumájának” pozíciójából szemlélni az őt érintő kérdéseket. Ezért a soron következő konferenciákra különféle specialistákat hívtak meg, magas szakmai színvonalat és széles tematikai határokat biztosítva így a tanácskozásonak. Az egyes ülészakok a következő hat téma köré szerveződtek: statisztikai atlasz, valamint történelmi, jogi, politológiai, pszichológiai-szociológiai és filozófiai-teológiai megközelítések. Eddig öt ülészakot tartottunk, egyenként körülbelül 150 résztvevővel 20, elsősorban európai országból.

Befejezésül széles körű nemzetközi konferenciát rendeztünk „Azonosságtudat, másság, tolerancia - a béke kultúrája” címmel. A lublini konferencia kapcsolódott az UNESCO és az ENSZ által „A tolerancia évének nyilvánított 1995-ös esztendő eseményeihez. Előkészítésébe bekapcsolódtak többek közt az Európa Bizottság, az Európa Tanács és a Helsinkii Emberi Jogok Bizottsága, az UNESCO országos bizottságai és a Kelet-Közép-Európa Intézetek Föderációjába tömörült szervezetek is. A szervezők célul tűzték ki régióink nagy történelmi hagyományának, a toleranciának fölidézését és szembeállítását a 20. század végi kelet-közép-európai országok helyzetével, ahonnan barbár módon tűnt el a különféle nemzetiségek, vallások, nyelvek és kultúrák együttélésének gazdag hagyománya. A lublini konferencia megfelelő keretet nyújtott azoknak a tárgyilagos vitáknak és eszmecseréknek, amelyek a tolerancia hagyományait és fejlődésének perspektíváit kívánták régióink, valamint az egész európai kontinens keretein belül vizsgálni.

A legkényesebb kérdések megvitatásakor tanúsított nyíltság és a dialógus légköre, amelyet Lublinban elértünk, igényli a folytatást, a megfigyelések és elemzések újabb területekre való kiterjesztését, többek közt régióink déli részének bevonását. Részünkről teljes mértékben nyitottak vagyunk egy ilyenfajta együttműködésre.

Végezetül szeretném megemlíteni a lublini Kelet-Közép-Európa Intézet tevékenységének egy magyar vonatkozását. A könyvek sorában, amelyeket intézetünk a Kelet-Közép-Európa Könyvtár sorozatában kiadott, az elsők között jelent meg az ismert magyar történész, Szűcs Jenő műve, a *Vázlat Európa három történelmi régiójáról*.

Lengyelből fordította: Laurinyecz Imre